

”Antisemitism är en bestämd uppfattning om judar som kan uttryckas som hat mot judar. Språkliga och fysiska uttryck för antisemitism riktas mot judiska eller icke-judiska personer och/eller deras egendom samt mot judiska institutioner och religiösa samlingsplatser.”

[IHRA:s definition av antisemitism](#)

Antisemitism i Polen

Judar till Östeuropa

Judarnas ankomst till Polen är en lång och komplex historia som sträcker sig över flera århundraden. Den första dokumenterade närvaron av judar i Polen går tillbaka till medeltiden. De kom till regionen av olika skäl, inklusive handelsmöjligheter och skydd från religiös förföljelse som de upplevde i andra delar av Europa.

Under 1200- och 1300-talet utvisades judar från England, Tyskland och Frankrike efter århundraden av förföljelser. I Polen öppnade kung Kasimir den store sitt land för judisk invandring.

Efter Kasimirs död förändrades judarnas situation. Kyrkan och befolkningen kom att visa alltmer fientlighet, särskilt efter reformationen då kristendomen i allmänhet blev hård mot olíktänkande. Under 1600-talet anföll kosacker (ett ukrainsk–ryskt folk) judarna i öst. Attackerna mot judarna var brutala, hela byar förstördes och invånarna mördades. Den här typen av våld och massmord kallas pogromer (från ryska).

I slutet av 1700-talet och början av 1800-talet upphörde Polen att existera som nation. Polen delades mellan främst det ryska imperiet och Österrike–Ungern. I Ryssland var ledarna fientliga mot judar (både de politiska härskarna, tsarerna och den religiösa ledarna inom den ortodoxa kyrkan). Det stiftades lagar som gjorde det svårt att leva som jude i det ryska imperiet. Judar fick inte bo var de ville utan tvingades bosätta sig i ett bälte som löpte genom de västra delarna av imperiet (framför allt Polen och Ukraina). I detta område bodde judar ofta tillsammans i mindre städer eller byar, gärna med en stor marknadsplats som centrum. Dessa bosättningar kallades *shtetl*. Judar ägnade sig framför allt åt handel och hantverk, men även i mindre utsträckning åt jordbruk. I de judiska städerna och byarna skedde utbildning genom religionen.

Polen på 1930-talet

Judarnas situation i Polen på 1930-talet var komplex och präglad av antisemitism, politisk instabilitet och socioekonomiska utmaningar.

Polen hade en av de största judiska befolkningarna i Europa på 1930-talet. Judarna hade en lång och rik historia i landet och hade blivit en integrerad del av det polska samhället. Men samtidigt mötte de utbredd antisemitism och diskriminering från vissa delar av den polska befolkningen.

Under 1930-talet, när det politiska klimatet blev alltmer polariserat i Europa, växte den politiska antisemitismen i Polen. Nationella och fascistiska rörelser, som Nationalradikala Camp och Endecja, spred hatisk propaganda mot judar och beskyllde dem för landets ekonomiska och sociala problem. Antisemitiska föreställningar, stereotyper och konspirationsteorier blev allt vanligare.

Den polska regeringen vid den tiden var inte officiellt antisemitisk, men det fanns politiska krafter och tjänstemän som var mer eller mindre benägna att tolerera eller till och med understödja antisemitiska stämningar. Vissa lagar infördes som begränsade judars tillgång till vissa yrken och universitet, vilket försvårade deras möjligheter till social och ekonomisk rörlighet.

Den ekonomiska situationen för många judar i Polen var också svår under 1930-talet. Den globala ekonomiska krisen hade en negativ inverkan på landets ekonomi, och judar, som var

överrepresenterade inom vissa yrken som handel och hantverk, drabbades hårt av den ekonomiska nedgången.

Många judar försökte emigrera från Polen under denna tid, i synnerhet till Palestina, USA och andra länder. Det polska immigrations- och viseringssystemet var dock ofta restriktivt, vilket gjorde det svårt för dem att lämna landet. De som inte kunde emigrera försökte överleva genom att anpassa sig till de svåra ekonomiska förhållandena och genom att förlita sig på sina nätverk.

Det är viktigt att notera att inte alla polacker var antisemitiska, och det fanns också många polska medborgare som stod upp för judarnas rättigheter och försökte hjälpa dem. Trots de svåra omständigheterna fanns det exempel på solidaritet och humanitärt agerande från polska individer och organisationer.

Dessvärre skulle den antisemitiska stämningen och diskrimineringen mot judar i Polen på 1930-talet förebåda den ännu mer förödande Förintelsen under nazisternas ockupation av Polen under andra världskriget. Hundratusentals polska judar skulle falla offer för den industriella folkmordsmaskin som nazisterna hade upprättat.

Tysk ockupation under andra världskriget

Under den tyska ockupationen genomfördes omfattande förföljelse och förintelse av den judiska befolkningen i Polen. Getton inrättades i både större städer och mindre samhällen, där judar tvingades bo under fruktansvärda förhållanden. Tusentals människor dog av svält, sjukdomar och övergrepp.

Senare genomfördes massdeportationer till förintelseläger, främst Auschwitz-Birkenau, Belzec, Sobibór och Treblinka. Miljontals judar från Polen och andra delar av Europa mördades i dessa läger, i gaskammare eller genom massavrättningar.

Polen spelade en central roll i den nazistiska Förintelsen, både som ett land där Förintelsen genomfördes och som en plats där många koncentrationsläger och förintelseläger var belägna. Auschwitz-Birkenau, beläget i det ockuperade polska området, blev symbolen för nazisternas folkmord på judar och andra minoritetsgrupper.

Det är viktigt att komma ihåg och hedra minnet av de polska judar som miste sina liv under Förintelsen. Förintelsen förändrade Polens demografiska, kulturella och sociala landskap för alltid. Trots det enorma lidande och förlusten av så många människoliv finns det också exempel på hjältedåd och mod där polacker riskerade sina egna liv för att rädda judar.

Idag är det viktigt att lära av historien och arbeta för att bekämpa antisemitism och främja tolerans, respekt och jämlikhet för alla människor. Genom att minnas och lära av Förintelsen kan vi sträva efter att bygga en värld där sådana hemska brott mot mänskligheten aldrig upprepas.

Judarnas situation i Polen efter andra världskriget

Efter andra världskriget förändrades judarnas situation i Polen drastiskt på grund av Förintelsen och förändringarna i den politiska och sociala miljön.

Förintelsen orsakade en enorm förödelse för den judiska befolkningen i Polen. Uppskattningsvis 90 procent av de polska judarna, över tre miljoner människor, mördades under nazisternas ockupation. Många judar som överlevde Förintelsen var traumatiserade och hade förlorat familjemedlemmar, släkt och vänner.

Efter kriget återstod en relativt liten judisk befolkning i Polen. Många överlevande försökte återuppbygga sina liv, men de mötte stora utmaningar. Den antisemitism som hade funnits före kriget fanns kvar, även om det fanns ett försök att bevara minnet av den förlorade judiska kulturen och historien.

Den politiska situationen i Polen hade också förändrats. Landet kom att vara under kommunistiskt styre, och den nya regimen försökte integrera de överlevande judarna i det socialistiska samhället. Judar tilläts bilda judiska organisationer och kulturinstitutioner, men samtidigt fanns det en oro för att judar kunde anses ha lojalitet gentemot Israel och vara ”utländska agenter”.

Många av de överlevande judarna valde att lämna Polen och emigrera till Israel och andra länder, särskilt under 1940- och 1950-talet. De som stannade mötte socioekonomiska utmaningar, inklusive svårigheter att återfå konfiskerad egendom och att anpassa sig i det kommunistiska samhället.

Under kommunisttiden var det också begränsad yttrandefrihet och religionsfrihet i Polen, vilket påverkade judarna. Synagogor stängdes eller användes för andra ändamål, och religiösa ceremonier och traditioner begränsades.

Pogromen i Kielce

Pogromen ägde rum den 4 juli 1946 i staden Kielce i Polen, efter andra världskrigets slut. Händelsen utgör en av de mest våldsamma och tragiska episoderna i efterkrigstidens Polen.

Orsaken till pogromen var en felaktig anklagelse om att en ung pojke hade kidnappats av judar. Rykten spreds snabbt och ledde till en våg av antisemitiskt hat och våld. I händelsernas förlopp mördades minst 42 judar, och över 40 andra skadades allvarligt.

Det internationella samfundet fördömde kraftigt händelsen och den polska regeringen var tvungen att konfrontera den antisemitism och det våld som fortfarande förekom i landet. Pogromen i Kielce blev ett symboliskt tecken på de svåra utmaningar Polen stod inför när det gällde att skapa ett mer tolerant och fredligt samhälle efter kriget.

Idag används händelsen som en påminnelse om vikten av att bekämpa fördomar, intolerans och rasism, och för att uppmuntra till respekt och förståelse mellan olika etniska och religiösa grupper.

Kommunistpartiets antisemitiska kampanj i Polen 1968–1972

Händelserna i mars 1968 i Polen, även kända som ”Marsrevolutionen” eller ”Marsprotesterna”, var en serie massiva demonstrationer och politiska oroligheter som ägde rum i landet under den kommunistiska regimen tid.

I början av mars 1968 bröt det ut en våg av studentprotester i Polen. Demonstranterna, främst studenter vid Warszawas universitet och andra högre läroanstalter, protesterade mot censur och förtryck av yttrandefriheten inom det kommunistiska systemet. De krävde också en demokratisering av landet och mer politisk frihet.

Protesterna fick snabbt spridning och fick stöd från intellektuella och en del politiska grupper. Demonstrationer och strejker ägde rum i flera städer runt om i Polen. Studenterna krävde yttrandefrihet, rättvisa och respekt för de mänskliga rättigheterna.

Den kommunistiska regeringen, ledd av Władysław Gomułka, svarade med att fördöma protesterna och försöka undertrycka dem. Den använde polisen och militären för att slå ner demonstrationerna och arresterade och fängslade flera av de ledande protestledarna.

En stor del av protesterna riktades också mot den polsk-judiska befolkningen. Detta berodde på att regimen använde antisemitism som en taktik för att avleda uppmärksamheten från de politiska kraven. Många judar blev förföljda och tvingades att lämna Polen under denna tid.

Den kommunistiska regeringens hårda hantering av protesterna ledde till internationell kritik och isolering av Polen. Det bröt ut diplomatiska kriser med västländerna, och det förekom också förföljelse och utrensningar inom den polska kommunistiska regimen egna rader.

Efter mars 1968 genomfördes en rad politiska förändringar i Polen. Många av de som ansågs vara politiska opponenter eller ”ideologiska fiender” rensades ut från offentliga positioner och universitet. Detta hade en negativ inverkan på landets intellektuella och kulturella liv och resulterade i en stor ”brain drain” när många högutbildade personer valde att emigrera.

Marsrevolutionen 1968 blev en viktig händelse i Polens historia och markerade en av de mest betydelsefulla politiska och sociala rörelserna under den kommunistiska eran. Det visade på det polska folkets strävan efter frihet och demokrati och på regimens försök att tysta oppositionen. Det var också en tragisk period då antisemitismen fick utrymme och bidrog till att den judiska befolkningen tvingades emigrera från Polen.

Polen efter kommunismens fall

Det var först efter kommunistregimens fall i Polen 1989 som det uppstod en mer omfattande judisk renässans i landet. Synagogor restaurerades och judisk kultur och tradition återupplivades. Polen ägnade sig också åt att bevara och minnas judarnas historia och Förintelsen. Det finns flera minnesmärken, museer och forskningscentra som dokumenterar och hedrar judarnas arv och förluster under den mörka perioden i historien. Det fanns en ökad dialog och försoning mellan Polen och det judiska samhället. Polens regering tog viktiga steg för att erkänna och komma till rätta med landets antisemitiska förflutna och Förintelsens tragiska historia. Det fanns också en växande medvetenhet om vikten av att bevara judisk kultur och historia i Polen.

Det konservativa och nationalistiska partiet Lag och rättvisa (PiS) kom till makten 2015. Partiet för en konservativ politik och har ändrat lagstiftningen i sådan riktning att Polen fått skarp kritik av EU: demokratin försvagas, rättssäkerheten inskränks och landets fria medier begränsas.

PiS betonar vikten av att bevara och stärka Polens nationella identitet och suveränitet. Partiet betonar också vikten av att skydda polska intressen och värderingar mot påstådda hot från externa krafter och överstatliga organisationer.

Partiet har en konservativ syn på sociala frågor och förespråkar traditionella familjevärden och katolska värderingar. PiS har drivit igenom en politik som stramar åt abortlagarna och har tagit ställning mot samkönade äktenskap och hbtq+-rättigheter.

PiS har antagit en ekonomisk populistisk agenda genom att föra en politik som prioriterar stöd till arbetare och låginkomstgrupper. De har infört sociala välfärdsprogram och ekonomiska förmåner som barnbidrag och pensioner för att minska ojämlikhet och stärka social sammanhållning.

Partiet har drivit igenom förändringar inom rättssystemet, vilket har lett till kontrovers och kritik från både inhemsk och internationell sida. PiS hävdar att dessa reformer syftar till att bekämpa korruption och göra rättssystemet mer effektivt, medan kritiker anser att de hotar rättsstatsprincipen och oberoendet för domstolarna.

Källor:

NE, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/polen#historia>

Magocsi, Paul Robert, *Historical Atlas of East Central Europe – A History of East Central Europe*, Seattle, 1993.

Polonsky, A., Basista J. och Link-Lenczowski, A., *The Jews in Old Poland 1000–1795*, Oxford, 1993.

Utrikespolitiska institutet, <https://www.ui.se/butiken/varldspolitikens-dagsfragor/2018/lag-och-rattvisa--odesfraga-for-polen/>

Weinryb, Bernard D., *A Social and Economic History of the Jewish Community in Poland from 1100 to 1800*, Philadelphia, 1973.